

flater av bjønnskjepp og stjernemose klart betinget av slått. På den annen side fins en rekke arter som ble trenget tilbake p.g.a. menneskenes påvirkning. I tillegg til de artene som bevisst ble fjernet, har slått bl.a. gått sterkt ut over svulmende mosematter. For torvmose- (*Sphagnum*-)mattene er det klart at slått virket hindrende og ødeleggende, og tilsvarende gjelder for mattene av gullmose (*Tomenthypnum nitens*) og piperenserrose (*Paludella squarrosa*). Disse artene er i dag vanlige på rikmyrer som ikke er slått, eller der slått opphørte omkring århundreskiftet, mens de mangler eller fins i små mengder på bakemyrene som ble høstet lenger.

I tillegg til jordbunnsforhold og klimatiske forhold, har menneskenes påvirkning vært en viktig faktor for utformingen av landskapet i det området slått ble drevet. I dag forandres dette landskapet — det er på veg til noe en antar vil ligge nærmere naturlandskapet.

Viktigste litteratur som er anvendt under utarbeidelsen av manuskriptet:

- GAARE E., 1963. Sørlendet i Brekken. En plantesosiologisk beskrivelse av ei godgrasmyr. — Hovedfagsoppg. Univ. Oslo 87 s. (Ikke publ.).
- HOUGEN, B., 1947. Fra seter til gård. — Oslo 364 s.
- HYLDBAKK, H., 1947, 1948. Gards- og ættesoge for Surnadal I og II. — Surnadal 615 og 624 s.
- 1967. Gards- og ættesoge for Rindal. III. — Orkanger 419 s.
- LANGDALEN, E., 1965. Natur og menneskeverk i fjellet. — I SØMME, A. (ed.): Fjellbygd og feriefjell. Oslo: 25 — 54.
- MOEN, A., 1969. Subalpine slåttemyrer på Nordmarka — Nordmøre. — Myrers økologi og hydrologi, IHD. Rapp. 1, Oslo: 66—75.
- 1970. Myr- og kildevegetasjon på Nordmarka — Nordmøre. — Hovedfagsoppg. Univ. Trondheim 271 s. (Ikke publ.).
- Norges offisielle statistikk. V. 145. Jordbrukstøllingen i Kongeriket Norge 30. september 1907. 3. hefte. Kristiania (Oslo) 1911. 187 s.
- REINTON, L., 1957, 1961. Sæterbruket i Noreg I, II. — Inst. for sammenlign. kulturforsk. Oslo 286 og 595 s.
- SJØRS, H., 1948. Myrvegetation i Bergslagen. — Acta phytogeogr. suec. 21. 299 s

Nedalens historie

ODD BJØRKLI

Som særøppgave i historie ved Ringve Gymnas 1970 skrev elev Odd Bjørkli 3 Rc, denne «avhandlingen» om Nedalen, som nettopp i år har stor interesse for våre medlemmer. Vi gjengir den i helhet:

Forord

Nedalen — inntil for få år siden var det nok en svært liten del av det norske folket som visste hvor dette var. Nå vet sikkert størstedelen av folket hvor Nedalen ligger og hva den står for.

Dalen ligger i det indre av Sør Trøndelag, og den strekker seg fra grensa mot Sverige og nord-vestover mot Tydalen. Fotturister som har lagt turen til Syltraktene har alle blitt grepet av den helt særegne stemningen en finner på Nedalen. Trondhjems Turistforening har jo bygget en hytte her fordi de så at det var behov for en slik. Men til uminnelige tider har det vært turisttrafikk her. En av de gamle veier fra Trøndelag til Jämtland gikk nettopp gjennom denne dalen, for så å passere grensen i Ekorrdøra.

Siden de første tapre menneskene slo seg ned her og begynte å rydde jorda for på den måten å skaffe seg utkomme til livets opphold, har dette stedet mer og mer gått over til å bli et rekreasjonsområde for turister. Dette har skjedd ved at gårdsdriften er blitt systematisk nedtrappet, mens turisthytta er blitt utbygget og forbedret etter hvert.

Så en dag i 1967 får vi høre at alt dette skal legges 20-30 meter under vatn. Trondhjems Elektrisitetsverk har fått konsesjon til å bygge en dam slik at hele Nedalen vil bli en gigantisk innsjø på størrelse med Selbusjøen. For oss som er blitt glade i Nedalen og all dens sjarm, med tett bjørkeskog, med botanisk naturpark hvor det finnes en rekke sjeldenheter, med dens yrende fugleliv og med disse milliarder av mygg, for oss er denne konsesjonen noe vi ikke ordntlig kan få oss til å forstå. Men så når vi omsider har kommet

til forståelse med den harde virkelighet, må vi sende en tanke av ærbødighet til de fattige unge folkene som tok opp kampen med naturkreftene her — og seiret. Nå er det ikke lenger naturen vi må kjempe imot, det er kaldt resonnerende mennesker, og de er som oftest vanskeligere å overvinne.

Natur og klima

Nedalen ligger nede mellom store fjell. I øst står hele sylmassivet som en stor takkede vegg, og i vest står Skardørsfjell, i sør ligger Ekorhammeren og Helagsfjäll.

Dalen med elva Nea begynte før inne i Sverige et stykke, ved en sjø som het Nesjön. Denne sjøen er nå «druket» i den store Sylsjøen som har demningen sin omtrent akkurat på grensa mellom Norge og Sverige. Vi regner nå at Nedalen starter der. Det er der oppe rent høgfjellsterreng med mye bart fjell. Nede ved elva er det dog noe vier og dvergbjørk. Men ned mot 800 m.o.h. treffer vi på den første bjørkeskogen, og derfra er det mer eller mindre bjørkeskog helt ned til Tydalen. På ca. 700 m.o.h. flater dalen ut, og elva renner her rolig og bedagelig i tildels store og kronglete meander. Store deler av denne flata kan regnes for ei veritabel myr. Nedalsmyrene er særdeles kjent for sin rike flora og fauna. Størstedelen av disse myrene er farlig hengemyr, og da dette er nettopp det terreng som mange sky vadefugler og småfugler ønsker å hekke i, er Nedalsmyrene blitt et eldorado for ornitologer på samme måte som de er det for botanikere.

Men ikke alt er blautmyr. Det er også store områder med skogbevakst myr. De mest framtrepende treslag her er bjørk og furu, men det fins da ei og anna grana også. Det fins også et par-tre tjern i Nedalen. De har alle pussig nok fått havnet Haanktjern. Alt dette våte terrenget har gjort at Nedalen er blitt kjent for sin meget livskraftige stamme av mygg. I det hele tatt er det et yrende insektliv her oppe, og jeg mener at det på dette området er blitt forsket alt for lite, og nå er det jo som kjent snart for sent.

Klimaet her må vel nærmest karakteriseres som innlandsklima, selv om det om sommeren faller mye regn her. Vintertemperaturen er i alle fall innlandsk. Det er ikke sjelden at kvikksølvet kryper under streken for 40 kuldegrader. Snøen ligger også dyp her, og vinden, som oftest er fra nordvest eller sørøst, får snøen til å anta

praktfulle formasjoner. Det er fonner og skavler som er så store at fjellet har en helt annen karakter om sommeren enn om vinteren. Men er vinteren kald, så er sommeren desto varmere. Når sola skinner fra klar himmel her oppe blir varmen ofte så trykkende at det bli uutholdelig for både mennesker og dyr. De høye fjellene har jo også til en viss grad evne til å reflektere varmen.

Motivering

Da jeg første gang var på Nedalen, var det i egenskap av fototurist, og det er stort sett som fjellvandrers jeg personlig kjenner Nedalen. Jeg ble med en gang betatt av den skjønnhet som hersker her. Alt var liksom så harmonisk, med disse store fjellene omkring og med den frodige bjørkeskogen nede i dalen. Jeg ble betatt av å få høre at det hadde levd mennesker som hadde livnært seg her inntil for bare 10—15 år siden. Jeg fattet straks interesse for å undersøke litt nærmere om dette stedet, og da jeg så skulle skrive særoppgave i historie, falt det ganske naturlig for meg å velge dette emnet. Jeg vil med denne oppgaven forsøke å vise hvordan forholdene har vært for de folkene som valgte å finne sin levevei her inne i denne dalen. Jeg vil også forsøke å vise hvordan menneskenes trang til luksus har vært med på å prege stedet for så til slutt å føre til at det hele blir demmet ned.

De første folkene på Nedalen

De første som viste interesse for dette stedet, Neøiene som det da het, var to bønder fra Stugudal, Ole Pedersen Stugudal og Henning Olsen Rotvoll. Disse to kjøpte i 1801 all statsalmenning i Tydal av rentekammeret i Trondhjem. De hadde ingen tanke på gårdsdrift her, de skulle bare bruke området til slåtteland og litt seterdrift. Som slåtteland var jo Neøiene aldeles ypperlig.

Men så i 1863 kom to brødre fra Hitterdalen i Røros og ville kjøpe opp dette området for å prøve å dyrke noe av jorda her. Disse to brødrene var av de yngre i søskenflokk, og hadde således ingen odelsjord som ventet på dem. Da gjorde de som så mange ikke-odelsgutter før dem hadde gjort, de kjøpte seg et stykke urørt land og satte i gang med hakke og spett.

De to brødrene het Kristen og Jon Jørgensen Førreivoll. Jon var den yngste og han kjøpte den parsellen som hadde tilhørt Ole

Stugudal, mens Kristen kjøpte av Henning Rotvoll. Kjøpesummen var lik for de to parsellene, 100 speciedaler, dvs. ca. 400 kroner. Våren 1863 tok de to unge brødrene med seg konene sine og flyttet til Nedalen. Da de kom dit var det ikke rare greiene de hadde å bo i. Det eneste huset der var ei gammel ljoreseter, 6x6 alen gulvflate og 2 alen under taket. Det ble ikke mye plass til overs om en skulle stue sammen de fire menneskene og de husdyra de hadde. Men det var jo nå vår og sommer slik at de fire kyrne, de to hestene og de 10-12 sauene gikk ute hele døgnet.

Husproblemet gjorde at de allerede den første sommeren gikk i gang med å bygge hus. Ljore-setra lå helt nede ved elva, men her var det så rått at de valgte å bygge de nye husene litt lenger opp, dvs. litt lenger øst. De ble da satt opp der husene står i dag. Det var ikke noen luksurvilla de satte i gang med nå heller, nei, det var en koie som de bygde av bjørkenever og torv, og med åre i midten av golvet. I taket var det ei ljore. Av samme byggematerialet førte de også i løpet av sommeren opp fjøs og stall. Innen vinteren kom rakk de også å flytte den gamle ljoresetra nede ved elva opp til de nye husene og innrede denne til vinterbolig. Som om ikke alt dette bygningsarbeidet skulle være nok, greide de i sommerens løp å samle inn nødvendig fôr til buskapen for vinteren. Av dette kan vi raskt slutte at det var virkelig iherdige og arbeidsomme folk disse som hadde kommet og slått seg ned her mellom fjellene.

Neverkoia som ble overflødig nå etter at seterbua var blitt flyttet, ble heretter benyttet som ildhus og oppbevaringssted for redskaper og verktøy. Ved et uhell brant den ned den første vinteren og de mistet en stor del av redskapene sine. Dette ble selvsagt en tung økonomisk belastning, for det var den gang ikke tale om noen form for assurance.

Den eldste broren, Kristen, solgte sin parsell til Jon i 1865 og flyttet fra Nedalen. Jon og hans kone, Gjertrud Tronsdatter Joten, som hun het, ble nå eneeiere av Neøiene, og de bodde der helt alene. Vel — så aldeles alene var de nå ikke. Det gikk ikke mange dagene mellom hver gang de hadde besøk av svensker eller nordmenn som var på vei over fjellet. Etter at det nå var kommet folk på Nedalen var veien lagt om litt slik at den gikk gjennom gården der. Jon og Gjertrud tok vennlig imot de reisende, fordi disse skaffet dem jo

det de trengte av handelsvarer. Særlig lønnsomt var det da de skulle bygge nye hus. Da fikk de for en meget rimelig penge kjøpe materialer av de svenskene som kjørte forbi der med trelast. Slik fikk Jon i løpet av årene 1865-68 satt opp skikkelige hus på gården. Og så rart det enn kan høres, så ble Jon Neen, som han vanligvis kaltes, en etter datidens forhold en velstående mann av dette lille gårdsbruket inne i Nedalen. Han fikk inntekter av samer på reingjeting som ofte hadde tilhold på gården, han fanget ryper som han solgte og buskapen hans vokste og ga etter hvert rikelig avkastning.

Men som så ofte ellers, når lykken er størst, så er ulykken nærmest. Jon ble angrepet av tyfus på førejulsvinteren 1870. Nærmeste doktor var i Selbu, og denne ble hentet den 9 mil lange veien oppover. Jon hadde da han ble sengeliggende, et stort lager av ryper som han hadde fanget, og av reinsdyrkjøtt som han dels hadde fått, dels hadde kjøpt av samene. Dette hadde han tenkt å dra til Røros for å selge. Men nå da Jon låg syk, tok Gjertrud i vei over Rindalen og Aursunden, fram til Bergstaden. Der avhendet hun rypene og reinsdyrkjøttet og kjøpte handelsvarer så som sukker, salt, mjøl og kanskje litt kaffe og annen «luksus». Hun handlet i alle fall så mye at hun hadde fullt lass på sleden for tilbaketuren også. Men da hun var kommet hjem viste det seg at turen hadde vært for hard for henne. Hun ble syk og liggende i tyfus hun også. Etter få dagers sykeleie døde Gjertrud Neen 1. juledag 1870. Det ble et dypt savn for den unge nybyggeren og de to små barna deres, Henning og Ellen Gjertine.

Hele etterjulsvinteren sto Jon alene om alt arbeidet på gården, men utpå vårparten kom Marith Henningsdatter Rotvoll fra Stugudalen til Nedalen som tjenestepike. Hun var forresten datter av han som Kristen hadde kjøpt sin parsell av. Jon og Marith kom særs godt ut av det med hverandre, og i 1872 giftet de seg. På denne tiden hadde Jon 16 naut, endel småfe og en hest. Også hans andre hustru fylte sin plass som husmor, mor og vertinne for ferdafolk her inne på Neøiene. Jon og Marith fikk også en sønn sammen, Christen. Han greide ikke å slå rot der oppe, og han utvandret til USA i ung alder.

På grunn av den store reisetrafikken som det var over Nedalen, fikk ikke Jon være bare gårdbruker. Han måtte også være husvert og ofte «medisinmann», noe han hadde godt ord på seg for. Hans

universalmiddel var terpentin og tulitong. Disse medikamenter brukte han både utvortes og innvortes. Mot hodepine var hans råd å tygge hårdt flatbrød. Jon var i ett og alt en munter herre. Aldri sur og gretten, nei, han var glad og opplagt dagen lang, og han frydet seg ved livet. Han var også en som kunne ta fra seg om det trengtes. Flere enn en gang var han nødt til å slåss mot snøstorm og uføre inne i fjellet rundt Nedalen.

Jon Neen drev gården til i 1900, da han solgte til ingeniør Jørgen Lysholm fra Tydalen. Jon kjøpte seg senere en gård i Brekken som han drev et års tid til han overdrog til sønnen Henning. Jon Neen døde i 1914, 76 år gammel.

Jørgen Lysholm drev selv gården etter Jon Neens mønster fram til i 1905. Lysholm bygde et nytt uthus og det står den dag i dag. I 1905 forpaktet han bort til Ole A. Valset fra Tydalen. Fra nå av ble Nedalen gård drevet av forpaktere helt til gårdsdriften ble nedlagt for snart tyve år siden.

Nedalen med dens enkle og greie adkomst til Syltoppen hadde allerede først i 1880-åra fengslet turistenes interesse. Men etterhvert skulle det vise seg at det ikke var bare denne toppen som ble gjenstand for interesse i fotturistkretser. Trondhjems Turistforening, TT, gjorde i 1888 avtale med Jon Neen om at han skulle losjere turister som søkte til dette terrenget mot å få et bidrag av foreningen. Men etter en tid viste det seg at de to rommene som Jon hadde satt av ikke strakk til. Utover 90-åra økte innrykket i disse traktene så sterkt at TT bygde ei hytte ved gården, og dette var altså begynnelsen til den så populære Nedalshytta, som er blitt utvidet og forbedret utallige ganger siden den første ble oppført i 1894.

I begynnelsen var det eieren eller forpakteren av gården som også betjente hytta i sesongene, men etter hvert som antallet besøkende økte, ble bestyringen av hytta en heldagsjobb, og det ble ansatt bestyrerinne for hver sesong. Fram til omkring 1910 var besøksantallet på Nedalen, hytta og gården reknet sammen, på omkring 40-50 sommerturister og et tilsvarende antall skiløpere i påsken.

Eieren av gården fant det etter hvert ikke tjenlig å drive Nedalen, selv ikke med forpakter, og han gikk således med tanker om å selge. Dette kom styret i TT for øre, og de kontaktet Lysholm

Det gamle og det nye - - -

Sjøen vasker ved foten av den gamle Nedalshytta (over). Nedenfor ser vi tomten for den nye, som reiser seg med flott skue.

Fotos: Frants-G. Mørch

og ble etter endel forhandlinger enige om en kjøpekontrakt. Fra 1. september 1913 er TT eier av de to gårdsparsellene Neøien, gnr. 189 bnr. 3 og Neøien Østre, gnr. 190 bnr. 6, som tilsammen utgjør gården Nedalen. Kjøpesummen ble fastsatt til kr. 10.000,—. Denne omfattet da de ca. 50 km² landareal som gården omfatter, samt alle bygningene på eiendommen med unntagelse av en liten hytte som Lysholm hadde satt opp oppe på Bandaklumpen. Den forbeholdt han seg å få ha i eget eie. Ved en branntakst i 1903 er bygningene på gården tilsammen blitt takstert til kr. 10.300,—. Av dette må man kunne si at kr. 10.000,— var en rimelig pris på hele gården. Med sine 50 km² var den jo en av landets aller største gårder når det gjelder areal. Nå var det riktignok her stort sett tale om rent høgfjell uten særlig verdi som dyrkbar mark, men allikevel - - .

Ved kjøpet av gården overtok TT forpaktningskontrakten mellom Lysholm og Ole Valset. Denne var gjeldende til 20. juni 1915. Lysholm hadde også en kontrakt med W. H. Singer og Martin Borgord som ga disse rett til å leie alle jaktrettigheter på gården. TT overtok også denne kontrakten som sto for utløp i 1920.

Den 3. august 1914 ble det holdt ny takst på bygningene på Nedalen. Sluttsummen ble på kr. 9.900,—. Verdien hadde altså sunket siden 1903, enda det var bygd et nytt uthus imellom her. Dette skulle tyde på at forholdene her oppe er så barske at hus og trevirke ellers slites ganske hurtig ned. I forbindelse med taksten i 1914 ble det overfor foreningen pekt på at flere av ildstedene og ovnene ikke tilfredstilte lovens krav. Forpakteren fikk da straks beskjed om ikke å benytte disse ildstedene, og P. G. Svelmo fra Tydalen ble anmodet om å utføre de reparasjonene som trengtes.

I 1915 gikk Ole Valsets forpakningskontrakt ut, og det ble kjent at han ikke hadde fulgt opp de forpliktelser han var pålagt av den gamle kontrakten. TT begynte derfor å se seg om etter en ny forpakter, men det skulle vise seg at det ikke var noen som fant å kunne gå med på de betingelser som foreningen stilte. Dette førte til at kontrakten med Valset ble fornyet, men nå bare for et år. Ved den nye kontrakten skulle ikke forpakteren være pliktig til å betjene turisthytta. TT skulle selv ordne med vertinne. Men fremdeles pliktet forpakteren å skaffe ved, melk, fløte, ost, smør, kjøtt, og brød til hytta i sesongene. Han hadde ellers plikt til å besørge frakt av varer fra Stugudal til hytta mot en rimelig betaling.

Turistforeningens formann, Axel Sommerfelt, inspiserte på Nedalen sommeren 1915. Han påpekte at Valset ikke hadde meldt fra til foreningen om et branntilløp på gården, høsten 1914. Det var begynt å brenne i taket i 1. etasje, men med noen bøtter lyktes det folkene der å slokke. Skadene beløp seg til noen takbjelker, endel takpanel og noe panel på et rom i etasjen over. Formannen fant at alle husene, så nær som fjøset, var i god stand. I fjøset var taket lekk og det var i det hele fuktig, ja, nesten råttent. Reparasjonene var ikke brakt helt i orden da Svelmo var blitt forhindret av langvarig sykdom.

Vertinnejobben på Nedalshytta hadde inntil påsken 1916 vært besørget av Anne Østby, men nå måtte hun melde forfall og Kari Stugudal tok over etter henne. Stellet ble godt likt av turistene og flere av dem besøkte hytta et par ganger denne sesongen. I denne anledning brakte turistbesøket kr. 31,26 i foreningens kasse. I sommersesongen ble overskuddet bare kr. 12,18, men foreningens styre var fornøyd med det. Dette var jo under den første verdenskrig og det var dyrtid. Varene var dyre og transportomkostningene var store, så det at det ble overskudd, var i grunnen ikke ventet av TT.

Også sommeren 1916 var foreningens formann her opp og inspiserte. Fremdeles var det fjøset som var klanderverdig, ellers var han stort sett fornøyd med husenes tilstand. Foreningen hadde aldri vært fornøyd med forpakteren på gården, Ole Valset, og i 1917 fikk de stand avtale og kontrakt med en ny forkapter, Ole Lien fra Tydal. Valsets kontrakt utløp som før nevnt i 1915, men var blitt fornyet to ganger senere, for et år av gangen. Man ville på denne måten prøve å la ham få en sjanse til å skikke seg slik at han kunne vente å få bli sittende på gården. Hovedanklagen gikk ut på at han hadde brutt det punkt i kontrakten som sa at han hadde plikt til å føre fjellvandrere på godværsdager. Dette hadde altså Valset nektet, og det hadde av den grunn innløpt en god del klager til TTs styre. Han fikk i desember 1916 beskjed om at han ikke kunne gjøre rekning med å få fornyet sin forpaktningskontrakt lenger etter dens utløp, 20. juni 1917.

Nedalen vekker interesse hos naturforskere

Konservator ved Norske Videnskabers selskabs museum i Trondheim, O. Nordgaard hadde et par somrer vært oppe i Nedalen, og

på sine ekskursjoner var han blitt oppmerksom på at det her vokste en rekke sjeldne planter. Dette tok han opp med den nystiftede forening: Trøndelag Kredsforening for Naturfredning i Norge. Saken med de sjeldne plantene i Nedalen skulle bli denne forenings første store sak. Etter en befaring tok den fluksens kontakt med eierne av det aktuelle området, Trondhjems Turistforening og Thomas Angells Stiftelser. Stiftelsen eide den nordlige del av dalen, det som lå nord og nordvest for elva Esna som er en sideelv til Nea. Begge grunneierne var meget vennlig stilt overfor å få fredet Nedalen som en botanisk naturpark.

Men saken skulle allikevel ikke bli så helt enkel, fordi Naturfredningsloven av 1910 ga ikke hjemmel for fredning av større landområder under ett. Naturfredningsforeningen sendte derfor høsten 1916 inn en anmodning til Kirke- og undervisningsdepartementet om å utvirke en kgl. resolusjon på fredningen av Nedalen. Dette gikk til slutt igjennom, og den 7. august 1917 ble den kongelige resolusjon tinglest.

Jeg siterer:

«I henhold til § 1 i lov om naturfredning av 25. juli 1910, kfr. lov av 14. juli 1916, skal

1. eiendommen Nedalen, gnr. 189, bnr. 3 og gnr. 190, bnr. 6 i Tydalen herred i Søndre Trondhjems amt, være fredet saaledes at med de innskrænknninger, som nærmere er angit i en av eierne utstedt erklæring av 9. mai 1916, maa ingen plante, ingen busk og intet træ hugges, oprykkes, skades eller borttages,
2. en nærmere betegnet strækning under eiendommen Østby, gnr. 180, bnr. 1 i Tydalen i Søndre Trondhjems amt, være fredet saaledes, at de paa denne strækning voksende planter av enhver slags ikke maa opprykkes, skades eller borttages. Veifarende har dog ret til at bruke fornøden ved til oppgjøring av kaffevarme og lignende.

Dispensasjon fra forbudet kan meddeles av departementet efter innstilling fra Trondhjems Videnskabsselskabs botaniske afdeling.»

Nedalens vaninkraftresurser kommer i søkelyset

Fra TTs styre i 1916 ble det framsatt et forslag til neste generalforsamling, om at foreningen burde selge gårdens vannrett til Trondhjem Elektrisitetsverk, TEV. Generalforsamlingen i 1917 vedtok dette enstemmig. Her gjorde de kanskje en av de største tabber i TTs historie. For, som kjent, gir en fanden en finger, så drar han gjerne avgårde med hele handa. Vi som lever i dag har fått se at dette er skjedd. Vannretten med dens rettigheter til å føre vannet ut av dets leie og rett til å få bygge dammer, ledninger og tunneller som var nødvendig for utnyttelsen av vannet ble solgt for kr. 7.000. Men denne summen skulle ikke bli den endelige. Det trakk i langdrag før foreningen fikk utbetalt pengene, og TEV skyldte på at de ikke kunne betale før planene for reguleringen av vassdraget var klare. Foreningen tapte renter på dette og det var inflasjon i landet etter den første verdenskrig, slik at da beløpet ikke var mottatt ved utgangen av 1918 kontaktet de TEV og anmodet om at summen nå måtte utbetales og endog at den måtte forhøyes for å kompensere det tapte. Dette ble imøtekommet av TEV, og de tilbød kr. 12.000 på den betingelse at de fikk med vannretten i Ekorraa, ei bielv til Nea. Styret i TT drøftet dette spørsmål på en ekstraordinær generalforsamling den 4. juli 1919. Denne forsamling vedtok å selge vannretten i både Nea og Ekorraa, men for en pris av kr. 15.000. TEV gikk med på dette, og den 11. september ble summen utbetalt.

Hytta og gården i utvikling

Turisthytta på Nedalen gikk også i 1918 med et lite overskudd, ca. kr. 380. Vertinne dette året hadde vært Ragnhild Aune fra Tydalen. Det begynte nå å vise seg et sterkt behov for utvidelse og forbedring av hytta. Blant annet hadde man kommet til at man måtte dele det ene soveværelset i to, og man hadde funnet at kjøkkenet var for lite.

Kort tid før jul la atter engang sorgen seg over Nedalen. Forpakteren på gården, Ole Lien døde etter en lungebetennelse og influensa. Men han hadde en voksen sønn, Ingebrigt, og han hadde påtatt seg å gå inn i farens forpaktningkontrakt.

I 1919 var arkitekt Grendal fra Trondheim på tur i Nedalen, og da han kom til Nedalshytta og tilfeldigvis fikk høre at de gikk

med planer om utvidelse, tilbød han seg vederlagsfritt å utarbeide tegninger. Dette året ble hytta bestyrt av enken etter Ole Lien, Ragnhild. Hun hadde nå også forpaktningen på gården sammen med sønnen. Framover i begynnelsen av 20-åra foregikk det flere forandringer på Nedalen. Hytta ble utvidet og det ble oppført nytt fjøs på gården. Det første arbeidet ble utført av Jens Jensvold fra Tydalen. Han bygde nytt kjøkken, reparerte taket i den gamle delen av hytta, og han satte opp vedskjul og oppførte gjerde rundt hytta for at buskapen ikke skulle komme inn på gårdsplassen og skitne til. Arbeidet med byggingen av det nye fjøset ble besørget av Ola Stugudal. Han var av yrke murer, og han oppførte det nye fjøset i stein som ble sprengt ut like ovenfor gården. Det nye fjøset, som står den dag i dag, er litt større enn det gamle, og det ble tatt i bruk høsten 1923. Ellers gjorde svigersønnen på gården endel forbedringsarbeider både på gården og i hytta. Han panelte blant annet de fleste rommene på gården, og han sto ellers til hjelp med endel småarbeider under arbeidene med utvidelsen av hytta. Forbedringene og nybyggingen på hytta kostet TT kr. 2.790. Dette inkluderer da også endel nytt inventar og utstyr.

Ragnhild Liens forpaktningsskontrakt utløp sommeren 1922, men da hun var villig til å fortsette, ble den fornyet for 5 år igjen. På Nedalen var det nå helt nye hus. De var de samme de vi ser der idag. Men en ting som ikke var helt i orden ennå, var vannledningen til fjøset. Den frøs hver vinter og dette skapte problemer. Det ble derfor bestemt at det skulle graves ei ny grøft som var en god del dypere enn gamle. Ranghild hadde helt til sommeren 1924 hatt god hjelp av sin datter og svigersønn som hadde bodd på Nedalen, men nå reiste de og hun ble sittende alene med de to yngste barna. Sønnen Ola var såvidt så gammel at han kunne hjelpe til med arbeidet. Han tok seg ihvertfall av føringen av fjellturistene.

Høsten 1925 var gården helt isolert fra omverdenen i lengere tid. Det satte tidlig inn med sterkt snøfall, og dette medførte at elva ble helt full av tjukk sørpe som ikke lot seg forsere verken til fots eller med båt. Denne situasjonen forårsaket at Ragnhild ikke kunne delta i sin datters bryllup nede i Tydalen. Og sent en kveld hørte de som var på gården rop borte fra den andre siden av elva. Det viste seg å være tre samer som kom fra Hyddalen og skulle til Essandsjøen. For å få de over elva, bestemte unge Ole seg til å for-

søke å ta seg fram på hesteryggen gjennom dette elvesarret. Det gikk så vidt. Issørpa gikk helt over ryggen til hesten.

Oppsitterne på gården nevnte stadig at de savnet telefonen. Hadde de hatt en slik innretning, kunne de liksom føle seg så mye tryggere, samtidig kunne den ha spart dem for mye bryderi mange ganger. For å få kontakt med omverdenen måtte de simpelthen gå de to milene over fjellet og ned i Tydalen. TT hadde planer om å få lagt telefon til Nedalen, men var foreløpig ikke økonomisk i stand til å få planene gjennomført.

I 1927 utløp igjen kontrakten om forpaktningen av Nedalen gård. Nå syntes ikke Ragnhild Lien at hun orket lenger da hun var blitt alene. Som ny forpakter fikk man Lars J. Østby som etter vanlig mønster fikk kontrakt for fem år. På hytta var det i sommer-sesongene stadig vekk fullt hus nå, så allerede 5-6 år etter at den var utvidet, begynte man å snakke om utbygging igjen. Det hadde også vist seg fuktighet på golv og vegger, og i 1927 ble det utført en god del reparasjoner der, det ble blant annet murt en ny peis og taket ble tettet for å få slutt på fuktigheten som trengte inn.

Sommeren 1928 fikk Nedalen også et lite tilskudd til sin fauna. Et beverpar ble av TT innkjøpt fra Åmli ved Arendal og sluppet like ved Nedalshytta. Året etter ble det meldt at de hadde bygget en hytte i nedre del av Esna. Her holdt de til et par år, til de sporløst forsvant. Etter alt å dømme dro de over grensen og slo seg sammen med en beverstamme i Jämtland. Og med det samme vi er inne på naturen i Nedalen, så må vi nevne at i Den Norske Turistforenings årbok for 1929 hadde professor Rolf Nordhagen skrevet en lang artikkel om den botaniske naturpark i Nedalen, og om hva den hadde å by på. Nordhagen hadde flere år i forveien studert forholdene der oppe inngående, og han hadde i forbindelse med en vitenskapelig avhandling som han kom med i 1922 har han ført opp en liste over de forskjellige plante- og dyrearter som han fant innenfor Nedalen naturpark.

Turisttrafikken økte sterkt i åra som fulgte. I 1933 ble hytta besøkt av tilsammen 500 gjester. Denne stadig økende trafikken gjorde at man i 1933 besluttet å foreta en omfattende utvidelse av hytta igjen. Det ble nå tatt sikte på å utvide såvel soveromskapasiteten som oppholdsrom og spiserom. Tilbygget ble oppført i tømmer og i to etasjer. Begge etasjene ble så å si like, tre soverom + tørke-

rom. 6 av sengeplassene fra gammelbygget ble beholdt, og kapasiteten ble nå 34 sengeplasser mot 15 før. De resterende plassene fra gammelbygget ble ofret til fordel for en utvidelse av peisestua. Arbeidene med utvidelsen ble utført av forpakteren på gården. Det ble gjort på den måten at man tømret sammen hytta nede i Tydalen, hvoretter man plukket den fra hverandre igjen, for så å frakte den til Nedalen på slede på vinterføre. Her ble så hver stokk lagt på sin plass. Vi ser av dette at å prefabrikere hus slett ikke er noe alldeles nytt. Når sommersesongen tok til i 1934 sto hele tilbygget fiks ferdig. Ved at forpakteren var opptatt med utbyggingen av hytta, ble noe av reparasjonsarbeidet på gården utsatt. Blant annet sto stuebygningen umalt ennå, og slik som vær og vind tærte her begynte man å forstå at det ikke kunne få stå slik lenger.

Men så like over nyttår 1935 døde Lars J. Østby helt plutselig. Det ble et hardt slag, først og fremst for hans kone og sønner, men også for TT som hadde så mye å takke ham for. Men de folkene der oppe lot seg ikke kue. Ufortrødent fortsatte enken Maren sammen med sønnen Jon arbeidet med gården. Det viste igjen å bli vanskeligheter med vannet. Det frøs til stadighet om vinteren, ikke bare til fjøset, men også til stuebygningen. Sommeren 1935 tok Jon seg til og grov enda en ny og dypere grøft, og siden har visstnok vannet vært sikkert for frost der på gården.

TEV var flere ganger i kontakt med TT for å få kjøpt områder som de skulle bruke i forbindelse med byggingen av det store damanlegget på Sylsjøen som skulle bygges der hvor Nea passerer grensen. Både i 1932 og i 1933 solgte TT parseller av gården. Dette innbrakte tilsammen kr. 8.000, som ble brukt til utvidelsen av hytta samt til å få lagt telefon til Nedalen. Den 17. juli 1935 ble en merkesdag for folket på Nedalen. De hadde fått telefoniisk forbindelse med omverdenen.

Den første sesongen etter utvidelsen ble Nedalshytta bestyrt av Kari Aune fra Tydalen, og denne sesongen økte gjesteantallet med 150 i forhold til forrige år. Det eksakte antall gjester i sommersesongen 1934 var 468. Ved branntakst på hytta da den sto ferdig ble den verdsatt til kr. 15.000. Utvidelsen hadde kostet TT kr. 11.205,12.

Sønnen til Lars Østby, Jon tok over forpaktningen på gården og fikk kontrakten fornyet da den utløp i 1937. Han gjorde spesielt

mye for TT når det gjaldt å merke opp ruter i fjellet. Han tok hver vår en tur og reiste opp varder som var veltet, samtidig som han frisket opp rød-merker som var bleknet eller blitt helt borte. Nedalshytta ble bestyrt av Kari Aune og antallet besøkende økte hvert år. I påsken 1937 var tallet bort imot 600. I 1937 fikk foreningen et bidrag på kr. 300 fra et interessert medlem, som anmodet foreningen om å bruke pengene til å bygge badstu på Nedalshytta. Dette tok TT ad notam og utarbeidet omgående tegninger til dette bygget som skulle stå rett overfor inngangen på hytta, på den andre siden av gårdsplassen. Badstua ble bygd i tømmer og er 4,5x5,5 m av størrelse. Kostnadsprisen ble ca. kr. 2.000. Kr. 1.700 innkom ved salg av et metallmerke med bilde av Nedalshytta på. Dette med badstu ble stemplet som en suksess. Ennu den dag i dag ser vi fram til å komme til Nedalen, for der er det håp om at vi skal få badstu når vi kommer fram. Fra 20. juni 1939 sa Jon Østby opp forpakkingskontrakten, og det skulle vise at det nå ble vanskelig å skaffe ny forpakter. Sommeren 1939 måtte slåtten på gården settes bort. Til glede for noen og til forargelse for andre ble nå Nedalshytta på søknad innvilget rettighet til skjenkning av øl.

Nedalen under krigen

Så kom krigen. Det ble nedgangstider på alle områder, også når det gjaldt turisttrafikken, som nå var den eneste næringsvei på Nedalen. Gården sto jo uten forpakter, og slåtten ble også sommeren 1940 satt bort, nå til Magne Unsgård som også hadde bestyringen av hytta sesonger. Besøksantallet sank betraktelig. Dette skyltes i første rekke at tyskerne forlangte pass ved grensen mellom Norge og Sverige. Et slikt pass var uhyre vanskelig å skaffe seg, og til slutt ble det helt umulig. Dette medførte at turistene ikke fikk utnytte terrenget i Sylene slik de gjerne ville. De fant seg derfor andre områder, f.eks. Trollheimen, som ennå var ganske urørt av krigen og dens følger. Verre og verre ble det utover i 1941, grense-restriksjoner og andre forhold førte til at det samlede besøk på Nedalen dette året var nede i ca. 300.

Men et lyspunkt var det dog i 1941. Man fikk da ansatt en ny forpakter på Nedalen. Det var Oliver Rotvold, som også skulle vise seg å bli den siste forpakteren her. Det var nå klart at bygningene trengte en større reparasjon. To år uten særlig skjøtsel og med

det barske klima vi har her hadde tært hardt, især på de eldste bygningene, stua og uthuset. Materialer til arbeidene ble innkjøpt og brakt dit opp sommeren 1941, og man hadde planer om at reparasjonene skulle være fullført innen utgangen av 1942, men den gang ei. Det oppsto vanskeligheter med å skaffe arbeidshjelp, så forpakteren ble nødt til å holde på alene, og han ble ikke ferdig før i 1944. Fra sommeren 1942 ble det en forandring i slåttearbeidet på gården. TT hadde kjøpt inn en slåmaskin og den vakte selvsagt begeistring hos forpakteren og hans familie. Det ble jo noe helt annet enn å måtte gå og slå med ljå.

1943 ble imidlertid et sorgens år. Restriksjonene fra de tyske myndighetene gjorde at TT ikke fant det formålstjenlig å åpne hyttene i Sylene. Søndag den 20. juni slo da også Statspolitiet til og beslagla både Nedalshytta og gården sammen med de fleste andre hyttene til TT. Folkene på Nedalen fikk fortsatt lov til å være der, men det ble forbud mot å ta imot gjester av noe slag. Dette forbudet ble nå ikke tatt så særs alvorlig av Oliver. Han har selv ikke noe tall på hvor mange han huset på Nedalen under krigen. Det var personer som måtte bort fra sivilisasjonen for en tid som kom hit. Noen ble værende der til de kunne vende tilbake, men de aller fleste fortsatte over grensen, ofte med følge og veiledning av Oliver og hans sønner.

Oliver Rotvold hadde en stor familie, de var tilsammen 10 stk. med stort og smått. I fjøset hadde et par kyr, en hest og endel saueer og geiter. Da man begynte å ane slutten på krigen og Oliver samtidig fylte 50 år, holdt man i april 1945 stor fest på Nedalen. Dette jubileum ble meget behørig feiret av gjester både fra Tydalen, Meråker og Trondheim. De folkene som hadde bodd der oppe i disse krigsåra måtte jo få feire en slik anledning. De hadde helt og holdent kjempet for Norges sak, ofte med livet som innsats. De satte livet inn både når det gjaldt risikoen for å bli oppdaget av tyskerne og når noen skulle loses over grensen og i sikkerhet inn i Sverige. De hadde også flere ganger vært i direkte konflikt med tyskerne som til sine tider hadde tilhold på Nedalshytta. Forholdene på Nedalen var slett ikke de letteste å leve under, det var barskt klima, husene var gisne og det var smått stell med ovner. Dog, etter polarvinteren 1941/42 ble det av TT anskaffet et par Jøtulovner som utvilsomt kom godt med, selv om de kanskje kom litt sent.

I etterkrigstiden

Sommeren 1945 ble Nedalshytta, med Oliver som bestyrer atter åpnet for turistene, og disse strømmet til i barnlig glede over at de nå igjen kunne bevege seg fritt i Sylene. Det var ikke så rent få som nå kom og takket for hjelp de hadde fått under krigen. Gjæsteanallet på hytta for denne sesongen viser da også en markant økning i forhold til før krigen. Bare på de to månedene de hadde åpent var det 1150 som besøkte Nedalshytta. Dette oppsving i trafikken fortsatte de neste sesongene også, og en ny utvidelse av hytta kom på tale. Endelig avgjørelse ble tatt, og våren 1948 ble arbeidet satt igang. Det var denne gang snakk om å skaffe 4 nye 4-mannsrom, samt en utvidelse av kjøkkenet og spisestua. Assuransesummen for hytta ble etter denne utvidelsen satt til kr. 172.000.

For folkene på gården hadde det meldt seg et nytt problem. Byggingen av Sylsjø dam og reguleringen av Essandsjøen hadde medført at vannstanden i Nea og Esna var så variabel at der ikke la seg is om vinteren. Dette førte igjen til vansker med å skaffe vintervei til Nedalen. TT satte da i 1950 fram krav til TEV om at de skulle bygge en bro over Nea ved ferjestedet like vest for hytta. Denne saken trakk, som så mange andre saker med TEV, i langdrag, og disse vanskene og andre forhold gjorde at forpakteren og hans familie foretrakk å flytte ned i bygda.

Så sto TT atter en gang uten forpakter på Nedalen etter at Oliver Rotvold takket farvel. Selv om man i 1952 fikk ordnet med bro over elva, lyktes det ikke å få noen ny forpakter, og det har da heller ikke vært drevet regelmessig gårdsbruk på Nedalen siden. Hver sommer har det dog vært liv og røre her, TT har leid kyr og folk til å skaffe de nødvendige produkter til hytta.

På TTs generalforsamling ble det etter forslag fra et medlem vedtatt at det området i Nedalen som var fredet botanisk, nå også skulle være fredet for all jakt og fangst. Dette medførte da at alt liv i Nedalen var fredet. Det eneste som nå ikke var fredet, var selve området. Dette ble sterkt framhevet av styret i foreningen, som mente at for å bevare Nedalen, var det nødvendig å få fredet området som nasjonalpark. Kanskje øynet disse folkene hva TEV hadde i tankene?

Turisthytta på Nedalen ble drevet jevnt og trutt og med stadig framgang i gjesteantallet. Det ble utført forbedringer og reparasjoner både på hytta og husene på gården. I 1967 fikk Nedalshytta innlagt elektrisk lys som en gave fra TEV til turistforeningens 80-årsjubileum.

Men som vi alle vet, hadde ikke TEV bare gode hensikter her i Nedalen. De mente at Trondheim by om noen år ville lide av en prekær mangel på elektrisk kraft om det ikke ble utbygget mer vannkraft i tide. Dette førte til at de trass i mange skarpe protester søkte om konsesjon for utbygging av øvre løp i Nea og bygging av Nesjø dam, den 14. januar 1964. Denne søknaden gikk ut på oppdemming til kote 729, hvilket vil si at vannspeilet på Nesjøen vil gå i ett med Essansjøens. De forskjellige protesterende-instanser kom også med sine forslag til høyde på dammen, og et alternativ som ville spare naturparken og Nedalshytta, gikk ut på oppdemming til kote 710. 15. juni 1968 ble det med 115 mot 35 stemmer gitt konsesjon til TEV på kote 729.

Men hva med den kongelige resolusjon som hadde fredet Nedalen da? Jo, det viste seg å være et smutthull i loven her også. I Naturvernloven av 1954, § 3 står det: «Kongen kan gjøre unntak fra gjeldende fredning for bl.a. vitenskapelige undersøkelser eller tiltak av vesentlig samfunnsmessig betydning.» Opphevingen av fredningen i dette tilfelle ble begrunnet med punktet «samfunnsmessig betydning».

Men denne neddemmingen medfører en hel rekke problemer. Det er ikke bare å bygge demningen og la vannet stige. Først må all skog, og det vil her ikke si så rent lite, hogges ned og fjernes. Fjerningen foregår enkelt og greitt ved at man brenner veden. Men selv om man rydder vekk det meste av skogen og vegetasjonen, så tror nå jeg at det vil bli et trist syn å se denne sjøen om noen år. Om de engang får den full, så vil de ikke holde den full hele tiden, og så flatt som terrenget er her, så vil en senkning på få meter sikkert legge flere hundre mål tørre. Har de da stått under vann tilstrekkelig lenge til at den vegetasjonen som sto igjen har begynt å gå i forråtnelse, så kan vi bare ane oss hvilken stank som vil oppstå. Et slikt hav av råtnende planterester vil også naturligvis bli et veritabelt klekke for alle mulige insekter som er avhengige av fuktighet, vi kan her som et eksempel nevne myggen.

På denne måten står kanskje hele Sylområdet i fare for å bli ødelagt som turistterreng. Dette er selvsagt bare en hypotese, men vi må vel kunne se denne mulighet i øynene.

Den gamle Nedalshytta vil komme til å bli flammenes rov når den tid kommer at den må fjernes. Den nye hytta er planlagt bygd et par kilometer sørøst for den gamle, en del lenger opp i lia. Den er foreløpig kostnadsberegnet til 2,8 mill. kroner, en sum som sannsynligvis TEV helt alene må stå for. Dette spørsmålet er ikke helt klart ennå, men vil bli avgjort i herredsretten i nærmeste framtid.

Konklusjon og resymé

Framtida er altså ikke så helt lys for Nedalen. Profitthensyn har ført til at denne NATURJUVELEN, som det er blitt sagt om den, skal legges under vatn. Kanskje vil den ikke bli lagt konstant under vatn heller, og det gjør jo, som nevnt før, det hele bare verre. En nedalselsker får nesten lyst til å gråte, her har folk i over hundre år levet og bygd, de har kjempet mot naturen og vunnet, men når de nå må kjempe mot slu, tenkende mennesker, da er de dømt til å måtte gi tapt.

Området i Nedalen var inntil 1800 ganske urørt natur. Nå ble det kjøpt fra staten og brukt som beite og til litt seterdrift. Så fant folk ut at her måtte det da la seg gjøre å dyrke jorda, og fra ca. 1860 til ca. 1950, altså i 90 år, var denne jorda næringsveien for folkene som bodde her oppe. I 1890-åra kom så Trondhjems Turistforening inn i bildet og de bygde ei turisthytte på gården. I 1913 kjøpte så TT Nedalen gård, og drev den med forpakter, parallelt med driften av hytta. Men etter hvert som velstands-samfunnet steg fram, men ikke nådde til Nedalen, så ble det vanskeligere og vanskeligere å få folk til å ta forpaktningen her oppe. Fra 1951 har livet her på Nedalen utelukkende dreid seg om turisttrafikken. Fra nå av vil det hele dreie seg om vann og kilowatt.